

Ensi- ja turvakotien liiton lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle mielenterveyslain ja päihdehuoltolain uudistamisen valmistelumuistioista.

8.4.2016

Mitkä ovat tärkeimmät mielenterveyslain ja päihdehuoltolain palveluihin liittyvät uudistamistarpeet?

Mielenterveyslaki

On kyse sitten päihde- tai mielenterveysongelmasta tulisi ongelmaa tarkastella kokonaisvaltaisesti, ei vain terveydellisestä tai sosiaalisesta näkökulmasta. Nyt mielenterveyslaissa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarpeita arvioidaan ainoastaan lääketieteellisin perustein. Toimintakyky ja sen laaja-alainen arviointi on yksittäistä diagnoosia tärkeämpää. Palveluntarpeen perusteena tulisi olla siis ihmisen toimintakykyyn perustuva arvio, jolloin mielenterveysongelmiin pystyttäisiin puuttumaan varhaisemmassa vaiheessa ja näkökulma olisi kokonaisvaltaisempi.

Palvelujärjestelmän tulisi vastata paremmin lievien ja keskivaikeiden mielenterveyshäiriöiden varhaiseen tunnistamiseen ja toimintakykyä ylläpitäviin palveluihin sekä myös kroonistumista ehkäiseviin palveluihin. Lisäksi yksilön psyykkiseen hyvinvointiin liittyy aina myös yhteisö, missä hän elää. Yksilönäkökuoman lisäksi tulisi ottaa huomioon elinolosuhteet (taloudelliset, fyysiset ja sosiaaliset) ja miten ne vaikuttavat toimintakykyyn ja hyvinvointiin.

Mielenterveyslaki on nyt kirjoitettu kapeasta lääketieteellisestä näkökulmasta, joka ohjaa hoidon järjestämistä. Nykyisessä laissa ainoa sosiaalinen näkökulma on asumispalvelut, mikä on täysin riittämätöntä.

Laista puuttuu täysin näkökulmat, jotka näkyvät päihdehuoltolaissa, kuten: ehkäistä ja vähentää mielenterveysongelmiin liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja, edistää mielenterveyshäiriöstä kärsivän henkilön ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. Arviointiperusteena tulisi siis olla avun, tuen tai hoidon tarve ja apua tarvitsevan kokonaistilanne, ei ainoastaan lääketieteellinen peruste. Perheiden ja läheisten, erityisesti lasten, näkökulma olisi tärkeää saada näkyviin. Oikeus turvallisiin ja pysyviin hoitosuhteisiin tulee varmistaa – erityisen tärkeää se on lasten ja nuorten kohdalla.

Nyt Mielenterveyslain keskeisenä tavoitteena on ohjata ihmisiä laitoshoidosta avohoitoon. Tavoitteena tulisi olla henkilön kuntoutuminen siten, että hän kykenee mielekkääseen ja tyydytystä tuottavaan elämään mielenterveysongelman mahdollisesti aiheuttamista rajoituksista huolimatta. Tavoitteena tulee olla myös sosiaalisten ja terveydellisten haittojen vähentäminen. Keskeinen tavoite ei siis voi vain olla laitoshuollon purkaminen, jos ei ole järjestetty kattavaa ja laadukasta avopuolen palvelujärjestelmää. Ammattilaistuen lisäksi tarvitaan myös vertaistukea ja kaiken tuen tulisi tukea yksilön osallisuutta.

Nykyisin mielenterveysongelmat ovat yksi tärkeimpiä työkyvyttömyyttä aiheuttavia syitä. Myös tästä syystä sosiaalisen ja muun toimintakyvyn arviointi ja sen pohjalta kuntoutuksen rakentaminen on äärimmäisen tärkeää. Hyvä mielenterveysongelmien hoito on yksi tapa nostaa työllisyysastetta. Lainsäädännöllä tulee varmistaa, että myös henkilöt, joilla on osittainen työkyky, voivat osallistua työelämään.

Päihdehuoltolaki

Päihdehuoltolaissa tulee varmistaa kuntalaisten oikeus monipuolisiin päihdehoito- ja kuntoutuspalveluihin, vahvistaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja ehkäisevää työtä. Syrjäyttävät asenteet sekä hoitavien ja apua antavien taholta että yleiset asenteet hidastavat ja estävät hoitoon ja kuntoutukseen hakeutumista. Kuntoutuspalveluja on selvästi vähennetty viime vuosina lähinnä säästösyistä, vaikka hoitamatta jättäminen tulee aina paljon kalliimmaksi kuin hoidon ja avun saaminen. Päihdepalveluille tulee turvata riittävä resursointi.

Lakien, niin mielenterveys- kuin päihdelain, hengen tulee ohjata näistä haitoista kärsivien asiakkaiden ja heidän läheistensä yhdenvertaiseen kohteluun. Tällä hetkellä päihdepalveluiden resursointi ei ole riittävää ja palvelujen saatavuudessa on suuria alueellisia vaihteluita.

Uudessa päihdehuoltolaissa tulee korostaa edelleen eri toimijoiden yhteistyötä ja nostaa vahvemmin esiin myös järjestöjen ja muun kolmannen sektorin rooli erityisesti asiantuntijoina ja palveluntuottajina. Järjestöt tuottavat tällä hetkellä suuren osan päihdepalveluista ja usein erityisten ryhmien päihdepalvelujen tuottaminen ja kehittäminen on järjestöjen varassa.

Asiakkaiden tarpeiden tulee ohjata palvelujen järjestämistä ja kehittämistä. Hoitotakuun piiriin pitäisi käytännössä kuulua myös päihderiippuvuus. Päihdepalvelujen vapaaehtoisuus, helppo tavoitettavuus ja saavutettavuus edesauttavat hoidosta hyötymistä. Asiakasrajapinnassa työskentelevät toimijat tietävät, että asiakaslähtöiset, yksilöllisesti suunnitellut kuntoutusjatkumot takaavat parhaimmat tulokset.

Päihdehuoltolaissa tulee varmistaa kuntalaisten oikeus monipuolisiin päihdehoito- ja kuntoutuspalveluihin, vahvistaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja ehkäisevää työtä. Syrjäyttävät asenteet sekä hoitavien ja apua antavien taholta että yleiset asenteet hidastavat ja estävät hoitoon ja kuntoutukseen hakeutumista. Kuntoutuspalveluja on selvästi vähennetty viime vuosina lähinnä säästösyistä, vaikka hoitamatta jättäminen tulee aina paljon kalliimmaksi kuin hoidon ja avun saaminen.

Raskaana olevien alkoholia ja huumeita käyttävien naisten ja pikkulapsiperheiden varhaisesta hoitoon pääsystä on huolehdittava. Osa hoitoa tarvitsevista jää nyt ilman hoitoa ja hoitoon pääsy riippuu kunnan taloudellisesta tilanteesta. Lain hengen tulee ohjata ennen kaikkea esim. raskaana olevien naisten kohdalla varhaiseen motivaation tukemiseen. Vapaaehtoisen kuntoutuksen mahdollistaminen ja sen kehittäminen on ensisijaista.

Mitkä ovat tärkeimmät mielenterveyslain ja päihdehuoltolain tahdosta riippumattoman hoitoon liittyvät uudistamistarpeet?

Riittävä resursointi, kokonaisvaltainen, asiakaslähtöinen ja toimiva palvelujärjestelmä vähentävät tarvetta tahdonvastaiselle hoidolle. Tahdosta riippumattoman hoidon pykälät tulee toistaiseksi säilyttää osana päihdehuolto- ja mielenterveyslakeja. Ne tulee kuitenkin päivittää. Erityistä huomiota tulee kiinnittää pykälien tulkintaan ja soveltamiseen tapauksissa, joissa henkilön toimintakyky on rajallinen. Rajaamis- ja eristämistilanteissa on kiinnitettävä erityistä huomiota perus- ja ihmis-oikeusnäkökulmiin.

Mitä vaihtoehtoa kannatatte:

- a) erilliset mielenterveyslaki ja päihdehuoltolaki**
  - b) mielenterveyslain ja päihdehuoltolain yhdistäminen**
  - c) nykyisin mielenterveyslaissa ja päihdehuoltolaissa olevat säännökset siirretään muuhun lainsäädäntöön**
  - d) ei kantaa**
- Perustelkaa, miksi ko. vaihtoehto olisi paras.**

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa vaihtoehtoa a) erilliset mielenterveyslaki ja päihdehuoltolaki.

Lakien erillisenä pitämistä tai yhdistämistä tärkeämpää ovat sisällölliset muutokset, jotka takaavat mielenterveys- ja päihdeongelmallisille asiakkaille heidän tarpeeseen perustuvaa kokonaisvaltaista kuntoutusta ja hoitoa, jossa huomioidaan myös läheisten ja omaisten, erityisesti lasten näkökulma.

Koska uudet sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet ovat vasta muodostumassa, on tässä vaiheessa järkevää säilyttää lait erillisinä, ja muuttaa ne uuden järjestelmän selkiytyttyä asiakkaan kokonaisvaltaista auttamista parhaiten palvelevaksi kokonaisuudeksi.

Lausunnon tiivistelmä lausuntoyhteenvetoa varten:

Lakien erillisenä pitämistä tai yhdistämistä tärkeämpää ovat sisällölliset muutokset, jotka takaavat mielenterveys- ja päihdeongelmallisille asiakkaille heidän tarpeeseen perustuvaa kokonaisvaltaista kuntoutusta. Koska uudet sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet ovat vasta muodostumassa, on tässä vaiheessa järkevää säilyttää lait erillisinä, ja muuttaa ne uuden järjestelmän selkiytyttyä asiakkaan kokonaisvaltaista auttamista parhaiten palvelevaksi kokonaisuudeksi.

Nyt mielenterveyslaissa arvioidaan palvelutarpeita ainoastaan lääketieteellisin perustein. Palveluntarpeen perusteena tulee yksittäisen diagnoosin sijaan olla laaja-alainen ihmisen toimintakykyyn perustuva arvio, jolloin mielenterveysongelmiin pystyttäisiin puuttumaan varhaisemmassa vaiheessa. Perheiden ja läheisten, erityisesti lasten, näkökulma on tärkeää saada näkyviin. Oikeus turvallisiin ja pysyviin hoitosuhteisiin tulee varmistaa – erityisen tärkeää se on lasten ja nuorten kohdalla.

Päihdehuoltolaissa tulee varmistaa oikeus monipuolisiin päihdehoito- ja kuntoutuspalveluihin. Hoitamatta jättäminen tulee aina paljon kalliimmaksi kuin hoidon ja avun saaminen. Raskaana olevien alkoholia ja huumeita käyttävien naisten ja pikkulapsiperheiden varhaisesta hoitoon pääsystä on huolehdittava. Vapaaehtoisen kuntoutuksen mahdollistaminen ja sen kehittäminen on ensisijaista.

Lakiuudistuksissa tulee korostaa eri toimijoiden yhteistyötä ja nostaa vahvemmin esiin järjestöjen rooli päihde- ja mielenterveystyössä.